

KÜLÖNFÉLÉK.

GOMBOS SÁMUEL

1843—1918.

Székely fajanak s az unitárius egyszerűségnek tipikus képviselője volt. Tordátfalván született, hol a Firtos-hegység délnyugati nyulványai a szép Nyikó-völgye felé közelednek. Szülőföldje magaslatainak tünde, tiszta levegőjét szívia magába kis gyermek korában, később meglett férfi korában pedig a tiszta erkölcs tünde levegője táplálta lelkét s a szellem magaslatai gyönyörködtették szívét. Mint 10 éves gyermek hagyta el az édes otthon, melyhez öregségében is gyermeki érzelmekkel vonzódott. Székelykeresztur, Torda és Kolozsvár gimnáziumai bontogatták a fiatal léleknek szárnyait s fejlesztették tovább öröklött tulajdonságait. 1863-ban érettségét, 1867-ben papi vizsgát tett. Ugyanez évben Sz.-Kereszturon köztanító és iskolafőnök lett, hol történelmet, földrajzot, latint és németet tanított. Lelkét teljesen átadta az iskolának. Annak külső és belső építésében nagy lelkesedést és buzgóságot fejtett ki, miért az E. K. Tanács 1872-ben „segéd-tanári” címmel jutalmazta. Ugyanez évben székelykereszturi lelkész lesz. De azért az iskolával nem szakít s a hittan mellett a magyart és németet tovább tanítja. 1875-ben pedig végleg az iskolához szegődik s most már mint rendes tanár folytatja nevelői működését. 1888-ban a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium feloldotta a tanári vizsgálat alól s magyar, német, történelem és földrajz tanítására rendes tanárnak elismerté. A gimnáziumon kívül az állami tanítóképző intézetben tanított hit- és erkölcs-tant s az iparos oktatás szervezésével az alsófokú ipariskolának lett-tanára és igazgatója. 1907-ben nyugalomba vonult s f. évi április 8-án meghalt.

Életének ez egyszerű kerete telve van gazdag tartalommal. Ezt a tartalmat az ő tanári működése tölti ki. Nem volt szakember, hiszen a középiskolának csaknem minden tárgyát tanította. De távol volt tőle a szakemberek ismert elfoglaltsága is. Tanulva tanított. Ő készült el a legtelki- ismeretesebben az órákra. Szigorú volt magával, de másokkal szemben is. Állandóan zord tekintete nagy tiszteletet, sőt félelmet ébresztett az apró diákok szívében. Tűz égett lelkében, amely sokszor a legkisebb alkalomra is vulkánikus erővel tört ki belőle. De a zord arccal s a feddő szavak

özönével sem tudta eltakarni az atyai szívet, amelynek szelid sugara a legnehezebb órákon is átszűrődtek. Nyers, de igazságos volt. A látszat nem szédítette meg s mindenben az igaz értékeket kereste.

Nem volt vezéregénység, de annál jobb közkatona. Új ugarat nem szántott, de az ősi földön intenzív gazdaságot folytatott. Hűséges volt a kevesen. Rangra s tekintélyre soha sem vágyott. Maga a megtestesült igénytelenség volt. Minden külső dísz megvetett s elég gazdagnak érezte magát lelke kincseinek a birtokában. Vele nem csupán a székelykereszturi gimnáziumnak egyik lelkes jóltevője, hanem a székely népnek is egy igaz barátja költözött el. Emléke áldott s neve élni fog az intézet történetében, melyet 35 éven át becsülettel szolgált s az abból kikerült nemzedék szívében.

I. A.

A német katholicizmus egyházi politikája. A német érsekek és püspökök nov. 1-én kelt pásztorlevelükben egész rendszeres egyházi politikát adnak. Az *államról* nem ismerik el, hogy minden jog ősforrása és korlátlan hatalmú. „Ép úgy nem fogadjuk el azok nézetét, akik a népet a maga egészében, az állami hatalom forrásának és tulajdonosának, a nép akaratát a jog és hatalom utolsó forrásának tartják; ezek felizgatják és elámitják a tömegeket az egyenlő jog s az összes rendek egyenlőségének jelszavaival s erőszakkal oly hatalomra törekzenek, amely az egyenlőtlenség és kötöttség, az erőszak és zsarnokság új formáihoz vezetne.“

A *közeli jövő különös feladatai és kötelességei* között legelől áll a gyermekek nevelése. „A szülők és az egyház kötelessége a gyermekek vallásos oktatásáról és neveléséről gondoskodni. A szülőknek ez a természetes és az egyháznak ez az isteni joga érintetlenül kell, hogy maradjon azokban az iskolai intézményekben, melyeket az állam életbeléptet.“ Nem kell nekik sem „nemzeti egységes iskola.“ sem semmiféle simultan iskola. Elvük: katolikus iskolákat a kath. gyermekeknek! Nemcsak az alsó, hanem a közép- és felső fokon is. „Nem felel meg a kath. népesség egyenlő jogának, hogy tanulóink a főiskolákon az u. n. szellemi tudományokat, melyeknek felfogása és előadása a tanár vallási álláspontjától függ, más hitű, közönyös vagy hitetlen tanároktól kénytelenek hallgatni.“ A katolikusok követelik, hogy tanuló fiaik és leányaik e tudományokat kath. szempontból tanulják és ítélik meg. Ezért kimondottan kath. tudósok számára tanszékek felállítása jogos követelés, melynek némely főiskolán már egészen vagy részben eleget is tettek.

Több szabadságot követelnek a vallásos rendeknek. A legsúlyosabb botránykő, a jezsuitákra vonatkozó törvény el van ugyan törölve, de némely állam még mindig zárva tartja határait nemcsak a jezsuiták előtt, hanem minden rend előtt. Olyan jogokat, melyeket bármely más társaság élvez, ezektől megtagadnak. Leghasznosabb működésüket bizalmatlanul ellenőrzik, felügyelik, ami nemcsak hátráltat és akadályoz, hanem sért is. •

Az állam és egyház között való viszonyra nézve azt óhajtja a pásztorlevél, hogy „az eljövendő komoly időkben“ békés legyen. Az egyház és állam elválasztása messzemenő következményeket vonna maga után. „Ellenkezik az államnak, mint a nép üdvére szolgáló isteni intézménynek jellemével, hogy a nép legtöbb javát, hitét és vallását figyelmen kívül hagyja, hogy istent, kitől egyes-egyedül kapta tekintélyét, ne becsülje és tisztelje. A szétválasztást kimondó törvény oly belenyulást jelentene a kath. egyház életébe, hogy minden katolikusként szent kötelessége volna ez ellen minden erejéből tiltakozni. A történelmileg kialakult viszonyok egyszerre megváltoznának, hátrányára annak az egyháznak, mely a hazának nemcsak a keresztény vallás áldásait, hanem az első kulturát és polgárosodást adta.

Utolsó kívánságuk, hogy hiveik ne fél, *lagymatag, izetlén*, hanem *egész és hű, határozott és bátor katolikusok* legyenek. Azt a kívánságot, hogy katolikusok és protestánsok a hitben és vallás gyakorlásában összeolvadjanak és kölcsönös engedékenységgel egységes német nemzeti egyházzá egyesüljenek, mint „értelmetlen ábrándot“, mint a hit és egyház elárulását elvetik. Az „egy pásztor és egy akol“ szép reményéhez a püspökök is csatlakoznak. „De teljesedését sohasem szabad siettetnünk csak egyetlenegy pontnak feladásával is abból, ami a mi szent katolikus hitünk lényegéhez tartozik. Minél nagyobb a hitvallási elsekélyesedés, vagy amint mondani szokták: az interconfessionalismus veszedelme, melyet a háború idézett fel, annál határozottabban, nyiltabban és örömelebb kell magunkat egyházunk hiveinek vallanunk szóval és az életben, az isten házában és a világban. jártunkban-keltünkben, művészetben és irodalomban. Ehhez kell tartanunk magunkat akkor is, ha bizonyos gazdasági és szociális viszonyok különböző hitvallások hiveinek bizonyos egyesületekbe és kapcsolatokba való tömörülését kívánják. A gyakorlati kérdésekben való ilyen egyesülés bizonyára kívánatos. De aki nyílt szemmel néz a világba, be fogja látni, hogy az ilyen együttműködés bizonyos körülmények között veszélyes lehet s ez a veszély annál nagyobb és komolyabb, mennél közelebről érintkeznek a közösen munkált célok a világnézet és vallás kérdéseivel. Sőt a legnagyobb és legfőbb, amit isten nekünk adott, a halhatatlan lélek és a hit juthat itt veszélybe.“

Midőn a katolikus álláspontot így hangsúlyozzák, a *felekezeti békét* nem becsülik le és nem érintik. „A felekezeti békét mint egy nagy nemzeti jót mindig becsültük és munkáltuk s hogy a háború után az új Németországban is fennmaradjon, arra különös gondunk lesz. Négy évszázad óta van meg ez a vallási szakadás a német népben. Ezt nem tudjuk megváltoztatni, az űrt nem tudjuk kitölteni. Az elvi különbségeket és ellentéteket, melyek egész vallásos gondolkodásunkban és életünkben más hiten levő polgártársainktól elválasztanak, nem tudjuk megoldani, elleplezni, eltüntetni. De a polgári és gazdasági, az állami és nemzeti együttélésre és együtt-

működésre az őrít át tudjuk hidalni kölesönös becsüléssel, jóakarattal, a mely nem elégszik meg hívös türelemmel, hanem, melyet keresztény szeretet melegít és hat át, mindannak kerülésével, ami másokat vallásos nézeteikben és érzelmeikben sérthetne. Intézkedéseket is tehetünk, hogy ama szakadékból a régi félreértések és elöitéletek mérges gázai ne szálljanak föl s ne ülepedjenek le mint mérges felhő a hitvallások közé. Adja Isten, hogy ilyen alapon állandó belső béke jöjjön létre, amely hozza meg az oly kívánatos felekezeti feszültség megoldódását s mindnyájunkat egysítsen népünk nagy jövőndöbeli feladatainak munkájában.“ (Die Christliche Welt. 1918. 3. sz.)

Ev. teológusok a pozsonyi egyetemen. Apponyi közoktatásügyi miniszter megengedte, hogy a pozsonyi ev. teol. akadémia rendes hallgatói a pozsonyi egyetem rendes hallgatóiul beiratkozhasanak. Heti 10 óra hallgatására kötelezetnek s részesülnek az egyetemi hallgatókat megillető összes jogokban, csupán ösztöndíjakat nem élvezhetnek. Ugyanaz a viszony létesült ott, ami van a kolozsvári egyetem és teol. akadémiánk között. Ettől a viszonytól nemcsak a papképzés általános színvonalának emelkedését várhatni, hanem a felekezeti tanárképzés problémájának megoldását is.

Tisza és Apponyi az állami és felekezeti iskolázásról. Vázsonyi a választójogi törvény bizottsági tárgyalásán kifejtette azt a felfogását, hogy az iskolákat államosítani kell. Tisza ezzel szemben mind nemzeti, mind vallási szempontból fontosnak mondotta, hogy a népiskola megtartsa a maga valláserkölesi jellegét. Igaz ugyan, hogy sok népiskolánk nemzeti alapon van szervezve. De ezzel szemben két ellenszerünk van: egyik az, hogy ott, ahol szükséges és fenyegető a nemzeti veszély, állítsunk fel okvetetlenül állami intézeteket; másik az, hogy vegyük a felekezeti tanítóképzőket szoros állami felügyelet és ellenőrzés alá. Így megmarad az egészséges verseny az állami és felekezeti intézetek között. Apponyi közoktatásügyi miniszter megköveteli legelső sorban a tanítóképző intézetektől, hogy az állampolgári nevelésben pozitív irányban közreműködjenek a nemzeti, szociális és kulturális egység létesítésére s reméli, hogy az államnak nemcsak felügyelő, hanem intézkedő hatalma nagymértékű fokozása által neki sikerülni fog a kulturpolitika irányítása mindazon kulturtényezők megnyugvására, „akik hűségesen és lojálisan akarják szolgálni az egységes magyar nemzeti államesszmét.“

Állam és egyház szétválasztása Oroszországban. Az orosz kormány február elején az állam és egyház szétválasztását végrehajtotta, eltörölt minden előnyt, ami a hitvalláson alapult s behozta a vallásos ritusok tökéletes egyenlőségét, amennyiben ezek a polgári jogokat nem érintik. Polgári kötelességeit senkinek sem szabad elhanyagolnia vallásos meggyőződésére való hivatkozással. A vallási esküt eltörölték s ünnepélyes fogadalommal helyettesítették. A házasságkötések és születések nyilvántartását a

polgári hatóságra ruházták. Az iskolát elválasztották az egyháztól s a kötelező vallásoktatást megszüntették. Minden egyházi és vallásos egyesület elveszítette külön jogait és az állam megvonta ezektől támogatását; ezek vagyon felett többé nem rendelkeznek. Minden vagyonuk a nép tulajdona lesz. Azok az épületek és tárgyak, melyek a vallás céljaira szolgáltak, átmennek a vallási társulatok ingyenes használatába. Ezekre az intézkedésekre a moszkvai pátriárka azzal felelt, hogy a bolsevikieket a nagy egyházi átok alá vetette. (Die Kirchliche Zeitung. 1918. 9—10. sz.).

Katholikusok a katonákért. A Szent István társulat — amint az igazgató közgyűlési jelentéséből látjuk — a háború elejétől 1917. december végéig 1,823,081 imakönyvet és 182,401 olvasmányt küldött katonának. Ezekre összes kiadása 120,196 kor. kor. Ez összegből adakozás útján megtérült 52,268 kor. A társulatnak saját nyomdája van s ez iratokat önköltségi áron küldhette szét.

Kelemen Lajos kollégiumi tanárunkat a vallás- és közoktatásügyi miniszter VII. fizetési osztályú áll. tanárrá nevezte ki s szolgálattételre a Kolozsvári Tud. Egyetem és Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtára levéltári osztályához rendelte be. E kinevezés örvendetes, mert egyik kollégánk szép előhaladását jelenti. Másfelől azonban kollégiumunknak érzékeny veszteség, mert egyik kiválóan képzett, lelkes buzgóságú, az ifjúság nevelését igazi hivatásérzettel és szeretettel végző tanárunkat veszítjük el. Midőn kinevezéséhez gratulálunk, kifejezzük azt a reményünket, hogy egyházunk és iskolánk ügyei iránt való érdeklődését a jövőben is ápolni fogja.

Jeruzsálem sorsa. 1917. dec. 3-án Londonban tanácskozás volt angol kormányférfiak és zsidók részvételével, amely Jeruzsálem jövő sorsával foglalkozott. Elhatározták a zsidó nemzeti állam helyreállítását. Rothschild a tanácskozás végén kijelentette, hogy ez a tárgyalás a zsidó történelem legfontosabb eseménye a keresztény időszámítás óta. Az angol kormány nevében Lord Robert Cecil nyilatkozott. Kijelentette, hogy Anglia elhatározta a zsidó nép megszabadítását s Palesztinában nemzeti államot szándékszik részére felállítani. Az európai cionizmus vezetője ezért köszönetet mondott az angol kormánynak. Angol szabadkőművesek és cionisták között megállapodás létesült e terv kivételére. A török nagyvezér kijelentése szerint a török kormány elő akarja segíteni a zsidók letelepedését Palesztinában; ezért a bevándorlásnak szabad útát enged az ország befogadó képességének korlátai között s kulturális sajátságaik szabad kifejlődését semmiképpen nem akadályozza, hanem elősegíti. (Die Christliche Welt. 1918. 7—8. sz.)

Dr. Demeter Lórlincné szül. Prexly Emilia életének 60-ik évében március hó 17-én hosszas és kínos szenvedés után Magyarzárskodon jobblétre szenderült. Férje, gyermekei, unokái és nagyszámú rokonság siratja benne a jó feleséget, az önfeláldozó anyát, nagyanyát és rokont.

Kálnoki Vaska Béla kőkösi unitárius lelkész, Háromszék vármegye törvényhatósági bizottságának tagja, április hó 4-én 60 éves korában, lelkészi működésének 38. évében hosszas betegség után elhunyt. Egy lelkes, munkás pap, aki lélekkel él hivatásának, a nép minden irányban való vezetése és emelése nemes kötelességének; amellet nagy családjárt fáradsághatatlan a fenntartás és nevelés gondjaiban, akinek azonban nem adatott meg, hogy tehetséges és szép reményekre jogosító fiai előmenetelén sokáig gyönyörködhessek. Emlékezte áldott.

Ádámossy Béla m. kir. csendőrnagy április 15-én hosszas szenvedés után életének 44 évében Budapesten elhunyt Ádámossy Gábor lelkészünk testvérét gyászolja az elhálban.

Új codex iuris canonici. Az alkotmányában, közigazgatásában, fegyelmi és rendtartásában, valamint vagyonjogában bámulatosan felépített és berendezett katolikus egyháznak legfőbb jogi forrása volt idáig a *corpus iuris canonici*. Teljes egészében 1500-ban adták ki; magában foglalja a Gratian decretumát, IX. Gergey compilatióit, VIII. Bonifatius liber sextus-át, V. Kelemen clementináit és a kétféle extravagantest, melyek a szó szoros értelmében nem annyira az egész egyház, mint inkább a canonjogot alkotják. Tudjuk, hogy a katolikus egyház az állami törvényekből és szabályokból az egyházi életre vonatkozóan csak azokat fogadja el, melyek neki kedveznek s nem állanak ellentétben a canonjoggal. A *corpus iuris canonici* megbecsülhetetlen munka volt s az lesz ezután is az egyháztörténész és egyházjogász előtt, már csak azért is, mert eredeti célja szerint a *concordantia discordantiarum*-ot akarta megvalósítani. Ennek átdolgozását azonban, megjelenése után nem sok idővel, már a tridenti zsinaton szóvá tették s ezután amikor az idő és viszonyok kedvezőnek látszottak, a katolikus egyház vezetői — püspökei, érsekei és bibornokai — az átdolgozás szükségességét többször hangsúlyozták. Maguk a pápák is emellet voltak. Csakhogy mindig hiányzott az ember, aki az ügyet kezébe vette és a nagy munkát elvégezte volna. Végre X. Pius elhatározta, hogy a nagy munkát elvégezteti s ezt 1904. március 19-én nyilvánosan ki is jelentette. A munka vezetését Gasparri bibornok vette kezébe s neki jutott osztályrészül az az öröm, hogy 1917. június 28-án, mint pápai államtitkár, 25 biboros, több tanácsos és főpap jelenlétében az elkészített új egyházi törvénykönyvnek egy példányát XV. Benedek pápának átnyújtotta. Benedek pápa, mint X. Piusnak, székének és szellemének örököse a törvénykönyvet nagy örömmel fogadta s ünnepélyesen megígérte, hogy kihirdeti és életbelépteti. Az új törvénykönyv címe: *Codex iuris canonici, Pii X. pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papae XV. auctoritate promulgatus*. Ez új codex 1918. május 19-én, pünköst első napján lép életbe s a pápa intenciója szerint a katolikus egyházra vonatkozólag egyedül csak ezt lehet jövőre jogforrásul használni.

Egy néhány intézkedését közöljük „Die Christliche Welt“ egy ismeretű cikke után. El vannak törölve mindazon büntetések, melyek az új gyűjteménybe nincsenek felvéve. Így eretnekek megégetéséről az új codex nem tud semmit. A codex rendelkezéseinek ellenmondó törvények szintén. De a szokásjogot messziremenően elismeri s ezzel bizonyos elevenség kerül a parágrafusok közé. A szokás a törvényt korrigálhatja, kiegészítheti, sőt megdöntheti. De elismerése az illetékes egyházi felsőség hozzájárulásától függ. A római pápa a legfőbb igazságszolgáltató hatóság nemcsak a hit és erkölcsök, hanem a fegyelem és kormányzás tekintetében is. Ez a hatalom „független minden emberi tekintélytől.“ E jogában részt vesz az egyetemes zsinat (concilium oecumenicum) melyet a pápa hív össze. Ő vagy helyettese elnököl, tárgysorozatát ő állapítja meg, ő függeszti vagy oszlatja fel, határozatait ő szentesíti. Felebbezni a pápa ítélete ellen a conciliumhoz nem lehet. Látható, hogy e concilium a pápának jóformán csak végrehajtó szerve; a pápa abszolút uralma meg van óva s e concilium csupán csak mintegy koronatanácsnak tekinthető. Ez az elv lefelé is érvényesül, pl. az egyházmegyei zsinatoknál. Itt is egyedüli törvényhozó a püspök s a többi résztvevőknek csak tanácskozási joga és szava van. A kuriális hatóságok között egy külön kongregációt létesít a pápa elnöklete alatt a keleti egyház részére, amelyre az új codex nem terjed ki. Az egyházi egyesületek püspöki felügyelet alatt állanak. A klerikus a katonai szolgálat alól mentes, gyűrűt csak külön engedéllyel hordhat, de a tonsura viselésétől felmenthető. Papoknak nem szabad olyan újságokba írni, „melyek a kath. vallást vagy a jó erkölcsöket támadni szokták.“ Az antimodernista esküre vonatkozó parancs nincs benne a codexben. Protestáns, mint eretnek, nem lehet keresztszűtő. A kath. egyház a vegyes házasságot nem kívánja, sőt megtiltja, ha a kath. félre és az utódokra nézve az átlépés veszélye fennáll. Felmentés csak sürgős esetekben lehet; az áttérést el kell háritani s mindkét házastársnak meg kell ígérni írásban, hogy összes gyermekeiket katolikusoknak keresztelik és nevelik. „A kath. házastárs köteles a nem kath. házastárs megtérítését okosan eszközölni.“ Ha a dispensatio meg van, akkor a házastársaknak nem szabad kettős istentiszteleten megáldatni házasságukat. Ha a kath. pap megtudja, hogy a házastársak ezt a törvényt meg akarják sérteni vagy megsértették, akkor nem szabad esketnie, csupán a legsúlyosabb okokból botrány elkerülése céljából és a püspök előzetes megkérdése után.

Ha a nem kath. pap mint polgári hivatalnok szerepel, akkor a házasság megjelölhetik előtte a csupán polgári szertartás elvégzése végett. Nem rite kereszteltek között való házasságok törvényesek. Katolikusok esketése a templomban történjék s csak különös esetekben és püspöki engedéllyel magánháiban. Vegyes házasságok ellenben nem a templomban. De nagyobb baj elkerülése végett a püspök megítélése szerint ez alól föl-

mentés adható. De a szertartás misével semmiestre sem köthető össze. A gyakorlat ezt úgy oldja meg, hogy a vegyes házasságokat nem a fő, hanem a mellékoltárnál áldják meg. Ez is egy eszköze a vegyes házasságoktól való visszariasztásnak, amire különben különösen notorius „hitelenekkel“ szemben minden pap kötelezve is van. Nem katolikusok gyermekei, míg a szülők „e tévedésükben megmaradnak“, papok nem lehetnek.

Vasárnapokon és a többi ünnepe napokon minden pap kötelessége mise keretében az isten ígését a népeknek hirdetni. A papot e kötelessége alól csak a püspök és csak fontos okból mentheti fel. Fontosak a papnak a gyónás körül való eljárására vonatkozó határozatok. A pap gondoljon arra, hogy nemcsak bíró, hanem orvos is, hogy nemcsak az igazság, hanem az isteni könyörtületesség szolgálja, hogy nemcsak az isten dicsőségéről, hanem a lelkek üdvösségéről is kell gondoskodnia. Ezért ne játsza az inquisitort, ne kérdezősködjék a bűntársokról, kíváncsi vagy haszontalan kérdésekkel, különösen a hatodik parancsról ne zaklassa s ifjú embereket ne kérdezzen olyan dolgokról, melyeket nem tudhatnak. Tehát erőlyesen lép fel a visszaélések ellen.

Mi protestánsok az új kodex szerint is „kiközö-ítettek“ vagyunk és maradunk, habár „megtűrtek“ s örvendhetünk, hogy mint akatolikusokat nem nevez infideleseknek s világi dolgokban a velünk való közösséget nem tiltja meg. Közös vallásos alapra való törekvés már eleve lehetetlen az új kodex szerint is, mert csak a saját egyháza alapját ismeri el. Katolikus és nem katolikus csupán világi, kulturális téren dolgozhatnak együtt s itt is csupán bizonyos korlátozásokkal, amennyiben a vallás nem szenved.